

Ivan Janković*

TOMA ŽIVANOVIĆ I MIHAILO KONSTANTINOVIĆ: DOPUNA

U članku objavljenom u prošlom broju ovog časopisa piše da nije tačna usmena tradicija po kojoj je Toma Živanović pod okupacijom za sebe tražio i dobio stan svog kolege Mihaila Konstantinovića, koji se tada nalazio u emigraciji.¹ Posle izlaska članka iz štampe, utvrdio sam da je ta optužba ipak tačna. Kada mu je kuća srušena u aprilskom bombardovanju 1941. godine, Živanović je ušao u Konstantinovićeve stan, izneo njegove stvari, promenio bravu i uselio se s porodicom. Štaviše, ovo je učinio na osnovu rešenja okupacionih vlasti, a protiv volje vlasnika stana (Akademija nauka) i, naravno, Konstantinovićeve supruge, koja je s decom ostala u zemlji. Za ovo postoje sledeći dokazi.

Prema jednom spisku nastavnika Pravnog fakulteta od 19. maja 1941, i Živanović i Konstantinović su tada imali istu adresu: Vuka Karadžića 5.² Sâm po sebi, ovaj podatak nije dovoljan jer se na toj adresi nalazi jedan od ulaza u današnju zgradu Srpske akademije nauka i umetnosti, u kojoj je u to vreme izdavano pod zakup više od trideset stanova, tako da su njih dvojica mogli zakupljivati različite stanove. Ali on pokazuje da porodica Živanović, kada je njihova kuća srušena, nije odmah prešla u stan na Topličinom vencu, kako je pogrešno navedeno u pomenutom članku.³

Dokumenti iz arhive porodice Konstantinović pokazuju da je Živanović prvo prešao u stan Mihaila Konstantinovića.⁴ Gradsko poglavarstvo

---

* Advokat u penziji
e-mail: ijank@eunet.rs

1 Janković, I., 2016, Prilozi za biografiju Tome Živanovića, *Pravni zapisi*, 1, str. 68–116; v. str. 93. i 109.

2 Pismo Pravnog fakulteta Rektoratu od 19.05.1941, Arhiv Srbije (dalje: AS), G–200, 1941/7402. Za ovaj dokument dugujem zahvalnost Draganu Pantiću, koji je istraživao obnovu rada Pravnog fakulteta posle Drugog svetskog rata (Pantić, D., 2015, Obnova rada Pravnog fakulteta u Beogradu neposredno posle završetka Drugog svetskog rata, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2, str. 154–174).

3 Janković, I., 2016, str. 93.

4 Zahvaljujem Milici Konstantinović koja mi je stavila na uvid dokumente iz porodične arhive. Na omotu u kome se nalaze je naslov „Useljenje Tome Živanovića u naš stan

Beograd, Odeljenje za snabdevanje, Odsek za popis stanovništva bez stana, izdalo je 5. maja 1941. pod brojem 950/1941 sledeće „ovlašćenje” Tomi Živanoviću: „Potvrđuje se da je porodica Dr. TOME ŽIVANOVIĆA koja ima članova ..... useljena po naređenju nemačke Ortskomandature 5/V-1941 u stan koji se nalazi u ulici Kneza Mihaila /Akademija nauka/ zakupac Dr. M. Konstantinović”. Overen prepis ovog ovlašćenja uručen je Živanoviću 9. maja 1941.

Okolnosti Živanovićevog useljenja su podrobnije opisane u podnesku punomoćnika Akademije advokata Milana Fotića Sreskom sudu za grad Beograd od 21. maja 1941.⁵

Gospodin Dr. Toma Živanović, profesor krivičnog prava na beogradskom univerzitetu i akademik, uselio se sam [bez] sadejstva vlasti, a na osnovu nekakvog rešenja nemačke komande mesta, u stan Dr. Mihajla Konstantinovića, biv. ministra i profesora univerziteta, a koji ovaj drži u zakup u zgradi moga vlastodavca Srpske kraljevske akademije. Iz ovog stana g. Živanović je iselio stvari Dr. Konstantinovića i iste samovlasno uselio u jedan drugi stan u zgradi Akademije, koji stan drži Radio a.d. Pošto je ovo učinio g. Živanović je doneo ključeve od ovog drugog stana i hteo da ih preda predsedniku Akademije Dr. Aleksandru Beliću, a pošto je ovaj to odbio onda Dr. Radonjiću sekretaru Akademije. Kada je Dr. Radonjić to odbio g. Živanović je naredio svoj[o] služavci da iste ključeve ostavi pred ulazna vrata od Akademije u Brankovoj ul. br. 15. Kako Akademija neće da primi ključeve od stana koji je g. Živanović samovlasno otvorio i uselio stvari Dr. Konstantinovića, to kao punomoćnik Akademije predajem ove ključeve sudu s tim da isti pozove Dr. Živanovića i iste mu preda.

U trenutku kada je Živanović ušao u Konstantinovićev stan, u njemu nije bilo nikoga. Sâm Konstantinović je bio u Londonu kao ministar kraljevske vlade u emigraciji, a žena i dvoje dece su bili u zemlji, ali su, kao i mnogi drugi Beograđani, uoči bombardovanja izbegli, i to u Ivanjicu. Kada su se posle nekoliko meseci vratili, zatekli su zaključana vrata. Smeštaj su našli u jednom stanu u Dobračinoj ulici, gde su boravili do kraja rata.⁶

1941”. Napominjem da su svi ti dokumenti prepisi originala i utoliko im je moguće osporiti autentičnost. Međutim, oni su u skladu s drugim izvorima i upisima u delovodnim protokolima Arhiva Srpske akademije nauka i umetnosti (dalje: ASANU). Građa iz ratnih godina koja se odnosi na ove stanove preneti je u predmete iz posleratnih godina, a ove još nije preuzeo ASANU nego su u nadležnosti pravne službe SANU, tako da ih nisam mogao koristiti.

5 Podnesak i sudski revers za ključeve primljene u depozit zavedeni su u Sreskom sudu pod brojem R-3881/41, ali građa tog suda iz 1941. godine nije sačuvana – u Istorijskom arhivu Beograda (dalje: IAB) delimično je sačuvana samo građa za 1942–1944.

6 Kazivanje Milice Konstantinović autoru, 07.12.2016.

Živanović je odbijao da plaća zakupninu za stan u koji je smestio Konstantinovićeve stvari, pa je, na molbu Akademije, nemačka komanda morala da interveniše. Posle duže prepiske između Akademije, Krajskomandature i Živanovića, odlučeno je da se taj stan vrati zakonitom zakupcu Radio Beogradu (Radio a.d.), a da Konstantinovićeve stvari budu smeštene u posebnu prostoriju u zdanju Akademije, čije ključeve će držati domar, a za koju će Živanović plaćati „odgovarajuću” zakupninu. Ovaj dogovor je sproveden u delo tek posle 16. jula, kada nemački komandant piše Živanoviću: „Kao što me je obavestio gospodin advokat Milan Fotić, dodeljena Vam je soba za čuvanje nameštaja gospodina Konstantinovića ali Vi odbijate da platite zakupninu i troškove za transport nameštaja. Hitno Vas molim da što pre rešite ovo pitanje kojim se bavimo već nedeljama i da platite zakupninu za ovu sobu, kao i troškove za transport nameštaja u ovu sobu, jer ću u suprotnom biti prinuđen da preduzmem druge mere.”

Živanović nije bio voljan da plaća zakupninu ni za Konstantinovićev stan, u koji se uselio, pa je 19. jula uputio Predsedništvu Akademije predstavku kojom „izveštava da je neobično oštećen za vreme rata i da mu je nemoguće sada uredno plaćati kiriju za stan u Akademijinu domu”. Predsedništvo je odlučilo „da iziđe u susret zahtevu Tome Živanovića da celu sumu duga plati docnije kad mu prilike to budu dopustile. No u isto vreme da se zamoli da i pre završetka rata, ako mu to prilike dopuste, otpočne uredno plaćanje kirije. Ostala plaćanja (za ogrev, osvetljenje, toplu vodu itd.) nisu obuhvaćena ovom odlukom.”⁷

Živanovićevo uporno odbijanje da plaća zakupninu je još jedna manifestacija njegove patološke škrtosti jer – bez obzira na gubitke pretrpljene u aprilskom bombardovanju – njegova porodica je i dalje raspolagala znatnim materijalnim sredstvima. Njihova kuća u Francuskoj ulici nije stradala u bombardovanju, a u njoj su Živanovići izdavali osam stanova i, pretpostavljamo, naplaćivali zakupninu od svojih stanara. U jednom podnesku Akademije nemačkim vlastima sasvim umesno se primećuje da „gospodin Živanović nije u finansijskoj situaciji da bi mu dodeljivanje stana bilo potrebno. On je vlasnik dve kuće u Beogradu i kao univerzitetski profesor ima dobru platu u odnosu na ostale službenike.”⁸

U Konstantinovićevom stanu je Živanović ostao do proleća 1942. godine. Još ujesen 1941, on je molio Akademiju da mu izda drugi stan u istoj zgradi, jer mu je sadašnji mali. Prvo je, 9. septembra tražio da pređe

7 *Godišnjak Srpske kraljevske akademije* (dalje: *Godišnjak SKA*), LI, 1941–1944, str. 44. V. i: ASANU, fond Srpske kraljevske akademije (dalje: SKA), Delovodni protokol (dalje: DP) 1941, No. 245.

8 Prepis dokumenta na nemačkom, bez datuma, nalazi se u porodičnoj arhivi Konstantinovića.

u stan preduzeća „Kosović”,⁹ ali je već 17. septembra promenio mišljenje i tražio da to bude stan gospođe Milene Miškov.¹⁰ Istu molbu je ponovio u februaru 1942. godine, a 18. maja je primio Akademijine uslove zakupa i uselio se u taj stan.¹¹ Što se tiče zakupnine, opet je molio da plaćanje odloži za posle rata, što mu je omogućeno.¹²

Okolnost da je Živanović ušao u Konstantinovićev stan na osnovu rešenja nemačke komande baca nešto drukčije svetlo i na pitanje njegovog odnosa prema okupacionim vlastima. Spremnost da se od nemačkih vlasti traže i primaju usluge pokazuje, u najmanju ruku, i spremnost na kolaboraciju. S druge strane, Živanovića su nemačke vlasti tokom rata hapsile i prinudno penzionisale, a tako se ne postupa prema kolaboracionistima. Nije isključeno da su na samom početku okupacije obe strane bile sklone saradnji (pa je tako Živanović došao do tuđeg stana), ali da je nemačka strana odustala od Živanovića kao neupotrebljivog ili do saradnje nije došlo iz drugih razloga.

Na ovu mogućnost upućuje mišljenje nemačke tajne policije o Živanoviću. U kartoteci Zapovednika policije bezbednosti i službe bezbednosti (*BdS – Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienst*), Živanovićev karton sadrži samo sledeću lapidarnu karakteristiku: „Ž. pripada redu izrazitih plutokrata. On je u tom sklopu asocijalno nastrojen.”¹³ U nacističkoj ideologiji i propagandi, „plutokratija” označava klasu socijalno neodgovornih moćnika koji vladaju na uštrb naroda (naročito nemačkog). Prema citiranoj karakteristici, Živanović je (kao i svi plutokrati) asocijalan samim tim što pripada plutokratiji.

Međutim, asocijalnost je bila jedna veoma izražena, ako ne i dominantna, lična osobina Tome Živanovića. Jer „asocijalan” je najmanje što bi se moglo reći za čoveka koji, uz podršku okupacionih vlasti, provali u stan odsutnog kolege, izbací odatle njegove stvari i ostavi na ulici njegovu ženu i decu, kao što je učinio Živanović.

Dostavljeno Redakciji: 9. decembra 2016. god.

Prihvaćeno za objavljivanje: 20. decembra 2016. god.

9 ASANU, SKA, DP 1941, No. 284.

10 Na V skupu Predsedništva SKA „pročitana je predstavka Tome Živanovića da mu se u Akademijinu domu izda stan g-đe Milene Miškov, pošto mu je sadašnji stan mali. Predsedništvo odlučuje da se predstavka uputi Odboru za Akademijina imanja, s tim da akademici M. Milanković i T. Živanović prisustvuju toj sednici“ *Godišnjak SKA*, LI, 1941–1944, str. 48.

11 ASANU, SKA, DP 1942, No. 75.

12 ASANU, SKA, DP 1942, No. 119.

13 IAB, 1177–K. U originalu: „Z. gehört in die Reihen ausgesprochener Plutokraten. Er ist im Zussamenh. damit asozial eingestellt.”